

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Юридичний факультет
Люблінський католицький університет Івана Павла II
(м. Люблін, Республіка Польща)
Факультет права, канонічного права та адміністрації
Університет Масарика (м. Брно, Чеська Республіка)
Юридичний факультет
Трнавський університет у Трнаві (м. Трнава, Словачька Республіка)
Юридичний факультет
Карловий університет в Празі (м. Прага, Чеська Республіка)
Гуситський теологічний факультет
Грацький університет імені Карла і Франца (м. Грац, Республіка Австрія)
Центр східноєвропейського права
Мішкольцький університет (м. Мішкольц, Угорщина)
Юридичний факультет
Західний університет ім. Васіле Голдіш (м. Арад, Румунія)
Юридичний факультет
Центр правової підтримки осіб, постраждалих внаслідок
військового вторгнення
Національної академії правових наук України
та ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

МАТЕРІАЛИ
XIV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ЗАКАРПАТСЬКІ ПРАВОВІ ЧИТАННЯ.
ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ
ПРАВОВИХ СИСТЕМ КРАЇН
ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ»**

28–29 квітня 2022 р.

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

НАУКОВА РАДА КОНФЕРЕНЦІЇ:

Голова наукової ради конференції – **Лазур Ярослав Володимирович** – доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ»;

Розач Олександр Янович – доктор юридичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «УжНУ»;

Ks. prof. dr hab. Sitarz Mirosław – проректор, завідувач кафедри публічного та конституційного й церковного права Люблінського католицького університету Івана Павла II (Республіка Польща);

Dr. hab. prof. KUL Herbert Andrzej – декан факультету права, канонічного права та адміністрації Люблінського католицького університету Івана Павла II (Республіка Польща);

Doc. JUDr. Mgr., Ph.D. Škop Martin – декан юридичного факультету Університету Масарика (Чеська Республіка);

Doc. JUDr. Ing., Ph.D. Radvan Michal – заступник декана з міжнародних та зовнішніх зв'язків Університету Масарика (Чеська Республіка);

Prof. JUDr. Mgr., Ph.D. Olšovská Andrea – деканка юридичного факультету Трнавського університету в Трнаві (Словацька Республіка);

ThLic. Mgr., Th.D. Moravčíková Michaela – заступник декана з розвитку юридичного факультету Трнавського університету в Трнаві (Словацька Республіка);

Doc. ThDr., Ph.D. Kamila Veverková – деканка гуситського теологічного факультету Карлового університету в Празі (Чеська Республіка);

Prof. ThDr., Dr.h.c. Jan V. Lášek – заступник декана гуситського теологічного факультету з наукової роботи та міжнародних зв'язків Карлового університету в Празі (Чеська Республіка);

Univ.-Prof. DDR. Dr. h.c. Wieser Bernd – директор Центру східноєвропейського права, заст. декана юридичного факультету Грацького університету імені Карла і Франца (Республіка Австрія);

Prof. Dr. Csilla Csák – деканка юридичного факультету Мішкольцького університету (Угорщина);

Assoc. Prof. Dr. Barzó Tímea – завідувач кафедри цивільного права Мішкольцького університету (Угорщина);

Assoc. Prof. Ph.D. Remus Daniel Berlingher – декан юридичного факультету Західного університету імені Васіле Голдіш (Румунія).

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Голова організаційного комітету – **Смоланка Володимир Іванович** – доктор медичних наук, професор, ректор ДВНЗ «УжНУ»;

Заступник голови організаційного комітету – **Менджул Марія Василівна** – докторка юридичних наук, професорка, заступниця декана юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ»;

Заступник голови організаційного комітету – **Білаш Олександр Володимирович** – кандидат юридичних наук, доцент, заступник декана юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ»;

Андрушко Андрій Васильович – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та процесу ДВНЗ «УжНУ»;

Берч Вероніка Вікторівна – кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ»;

Белов Дмитро Миколайович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ»;

Бисага Юрій Михайлович – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ»;

Болдіжар Сандра Олександрівна – докторка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права ДВНЗ «УжНУ»;

Булеца Сібілла Богданівна – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «УжНУ»;

Заборовський Віктор Вікторович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «УжНУ»;

Карабін Тетяна Олександрівна – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права ДВНЗ «УжНУ»;

Котляр Ольга Іванівна – кандидатка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри міжнародного права ДВНЗ «УжНУ»;

Переш Іван Євгенійович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права ДВНЗ «УжНУ»;

Ревуцька Ірина Емілівна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного публічного права та процесу ДВНЗ «УжНУ»;

Рошканюк Вадим Михайлович – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри господарського права ДВНЗ «УжНУ»;

Савчин Михайло Васильович – доктор юридичних наук, професор, директор НДД порівняльного публічного права та міжнародного права ДВНЗ «УжНУ»;

Свида Тетяна Олександрівна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри міжнародного права ДВНЗ «УжНУ»;

Ступник Ярослав Валерійович – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу ДВНЗ «УжНУ»;

Черевко Павло Павлович – кандидат юридичних наук, доцент, заступник декана юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ»;

Фрідманський Роман Михайлович – кандидат юридичних наук, доцент, заступник декана юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ»;

Хохлова Ірина Валеріївна – кандидатка юридичних наук, доцентка, заступниця декана юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ».

3 – 18 **Закарпатські правові читання. Трансформація національних правових систем країн Центральної та Східної Європи в умовах сучасних викликів** : Матеріали XIV міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 28–29 квітня 2022 р. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 424 с.

ISBN 978-966-992-774-3

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на XIV міжнародну науково-практичну конференцію «Закарпатські правові читання. Трансформація національних правових систем країн Центральної та Східної Європи в умовах сучасних викликів», яка відбулась на базі Ужгородського національного університету 28–29 квітня 2022 р.

УДК 34(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. СИНЕРГЕТИКА ПРАВА: ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ, СОЦІОЛОГІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ

Нові акценти в захисті прав людини у практиці Конституційної Ради Французької Республіки (справи за 2021–2022 роки) Бадида А. Ю.	14
Knowledge of a foreign language as a component of professional and communicative image Bokshorn A. V.	19
Становлення та розвиток інституту притулку в міжнародному праві (X – XX ст.) Головач А. Й.	22
Юридичні підвалини формування торговельних марок на українських землях у першій половині XIX ст. Дружкова І. С.	26
Поняття конституційного контролю в Україні: деякі аспекти Лопушанська-Гондорчин М. А.	29
Методологічні основи свободи як категорії, що виражає природну сутність людини Луцький Р. П.	31
Політико-правові аспекти діяльності релігійних організацій в Україні Палінчак М. М.	34
Соціологічні теорії походження права Переш І. Є., Фрідманський Р. М., Когут М. Г.	37
Правові питання щодо розуміння земель рекреаційного та водного призначення як окремих складових екологічної мережі Петрецька Н. І.	41
Основні засоби подолання колізій в сучасному українському законодавстві Погребняк С. П.	44

Розуміння категорії обов'язку у поглядах французьких мислителів Е. Ла Боесі та М. Монтень Попович Т. П., Бариська Я. О., Телеп Ю. В.	49
Метамодерн у праві: про його витоки Савчин М. В.	53
Правове регулювання прав, свобод та інтересів людини і громадянина: абсолютна визначеність чи свобода форми і змісту Самбор М. А.	57
Принципи правової визначеності та пропорційності в умовах правового режиму воєнного стану Смородинський В. С.	61
Цифрова трансформація публічного міжнародно-правового простору, цифрове право і цифрова дипломатія в умовах поліцентричного світоустрою: інституціоналізація національних правових систем Цвігатий В. Г.	65
НАПРЯМ 2. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: УКРАЇНА І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	
The Tax Obligation from the Perspective of the Principle of the Citizens' Trust in the State Kobylski P.	70
Реалізація принципу народного суверенітету – фундамент належного функціонування демократичної правової держави в Україні Берч В. В., Пирога І. С.	73
Парадигма гарантування прав та свобод осіб в умовах введення воєнного стану Бисага Ю. М.	76
Місьцеве самоврядування в США Біла-Тюріна Ю. З.	79

Нормативно-правове регулювання забезпечення екологічної безпеки військової діяльності Васильчук Л. Б.	83
Людська гідність як основний критерій захисту в умовах воєнного стану Грищук О.	87
Проблеми комунікації ОТГ та місцевого населення Дербаль К. І.	92
Проблеми місцевого самоврядування України: сучасний стан та шляхи вирішення проблеми Довбуш О. С.	98
Взаємодія органів місцевого самоврядування із загонами територіальної самооборони Лемачок Д. І.	105
Корупційні зловживання в органах місцевого самоврядування: окремі аспекти Лукач А. В.	108
Заборона політичних партій в умовах воєнного стану Лук'янов Д. В.	112
The constitutional and legal category of «decent living conditions» as a human right and an integral characteristic of a legal state Onyshchuk I. I.	115
Проблеми організаційно-правового забезпечення взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні Плакса В. І.	119
Конституційно-правове регулювання права на освіту: європейський дискурс Продан В. І.	123
Місцевий референдум. Перспективи введення Савчук А. Ю.	127

Правова характеристика повноважень посадових осіб органів місцевого самоврядування Семйон І. В.	132
Проблеми існування місцевих держадміністрацій та шляхи вдосконалення Тодер В. В.	137
Європейське об'єднання територіального співробітництва як форма розвитку транскордонного співробітництва Фетько І. І.	142
Особливості реалізації конституційного права громадян на звернення до суду у воєнний час Шелевер Н. В.	145
Дискреційні повноваження регулятора у сфері енергетики в Україні Янєв М. О.	148
НАПРЯМ 3. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	
Альтернативна (невійськова) служба в Україні: істинність релігійних переконань як умова заміни військового обов'язку Білаш О. В.	152
Правові гарантії фінансової безпеки щодо надання допомоги Україні після війни Білоус В. Т., Тернушак М. М.	156
Взаємозв'язок якості освіти та якості освітньої діяльності у роботі закладів вищої освіти Ворон Д. Л.	158
Зарубіжний досвід правового регулювання адміністративних процедур Гаріфуллін М. В.	162
Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні Гачак-Величко Л. А., Ролюк О. В.	165

Адміністративно-правове забезпечення захисту персональних даних в умовах воєнного стану Головацький Н. Т.	168
Співвідношення економічних принципів оподаткування та засад податкового законодавства Дамірчиєв Мушфік Іскендер огли	172
Особливості організації митного контролю та пропуску гуманітарної допомоги під час воєнного стану Дорофєєва Л. М.	176
Особливості визначення конфлікту інтересів у відносинах адвоката з клієнтом – юридичною особою Заборовський В. В.	179
Універсальні міжнародні стандарти доступу до адміністративного судочинства Завидняк А. В.	182
Правове регулювання внутрішньо переміщених осіб як інститут міграційного права Карабін Т. О.	186
До питання вдосконалення правового режиму адміністративного договору Козар Ю. Ю.	189
Проблеми виконання судового рішення в адміністративних справах Олашин В.	192
Правова реформа поліцейських сил Чеської Республіки: щодо законодавчого забезпечення Копча В. В.	194
Особливості правового регулювання оплати праці освітян під час оголошення воєнного стану Тимчак В. В.	199
Нові пріоритети в діяльності Державної міграційної служби Трачук П. А.	203

НАПРЯМ 4. ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО НА СТИКУ ЦИФРОВИХ ЗМІН

Structure of the Hungarian Pension System

Judit Barta 207

Legal status of the succession manager. Comments against
the background of the succession management – a new institution
in the Polish inheritance law

Pawel Widerski 212

The Renewable Hungarian Copyright Law
in the Light of Digital Development

Edit Sápi 216

Legal definition of family and legal protection of marriage
and same-sex partnerships in Central-Europe

Tímea Barzó 221

Civil Law Protection of the Reputation of the Legal Person
in Hungary and in the International Context

Zita Nyikes 227

Страхування діяльності організатора атракціону:
інноваційний крок для підвищення ефективності системи

Бабійчук В. М. 232

Медична помилка при воєнному стані

Булеца С. Б. 236

Peculiarities of legal regulation of copyright and related
rights during the digital transformation of civil relations

Vudvud K. S. 240

Особисте немайнове право юридичної особи на місцезнаходження

Давидова Н. О. 244

Критерії визначення малозначних справ у цивільному процесі
в порівняльно-правовому контексті: Україна та країни ЄС

Зелінська С. А. 248

Проблеми правового регулювання електронних правочинів
за цивільним правом України

Змикало О. І. 252

Форми реалізації цивільно-правових відносин волонтерської організації	
Калько А. І.	258
Правовий статус криптовалюти в країнах Африки	
Логойда В. М.	262
Чи можуть смарт-контракти замінити комерційних посередників?	
Манзюк В. В.	266
Ведення бізнесу в умовах війни: нові виклики та реалії	
Маркулинець А. А.	270
Усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в період воєнного стану	
Марчук В. О.	273
Значення принципу найкращих інтересів дитини в умовах воєнного стану	
Менджул М. В.	277
Правові наслідки вчинення правочину малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності	
Надьон В. В.	280
Обмеження права власності в період введення воєнного стану	
Нечипорук Г. Ю.	283
Правова природа обмежень свободи договору	
Расько Ю. О.	286
Наукові витоки розвитку правового регулювання підстав створення сім'ї	
Ревуцька І. Е.	288
Тенденції правової охорони авторського права у цифровому середовищі	
Тарасенко Л. Л.	293
Принцип безпосередності цивільного процесу	
Феннич В. П.	296
Часові аспекти укладення мирової угоди в цивільному процесі	
Юраш І. І.	298

НАПРЯМ 5. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТРУДОВОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ПРАВА

Соціальний захист дітей під час збройних конфліктів: актуальні питання та виклики сьогодення Абдель Фатах А. С.	303
Відпустки, їх види та порядок надання: порівняльно-правовий аналіз законодавства України та зарубіжних країн Ванюшкін О. О.	307
Значення права на працю в системі прав людини Василенко Е. Е.	310
Забезпечення першочергової виплати заробітної плати в умовах воєнного стану Гордієнко Т. О.	312
Охорона праці жінок у зв'язку з вагітністю Ільчук А. В.	317
Ринок праці в Україні: характеристика та пріоритети Карпенко Р. В., Зибіна А. С.	321
Модернізація зайнятості населення: сучасний стан та перспективи Карпенко Р. В.	323
Заборона примусової праці як принцип трудового права Крїчфалушій В. В.	325
Перспективи пенсійної реформи в умовах економічної відбудови України Рошканюк В. М.	330
Зарубіжний досвід вирішення трудових спорів Сятиня Н. В.	334
Аналіз правових позицій Верховного Суду по розірванню контрактів Тиха К. І.	338
Особливості працевлаштування та роботи неповнолітніх в Україні Цибик І. В.	342

Особливості прийняття на роботу прокурорів Шимончинець Р. А.	345
--	------------

НАПРЯМ 6. ПОСТПАНДЕМІЧНА ЕКОНОМІКА ТА ПРАВО

Особливості застосування категорій «добросовісність» та «зловживання правом» при визначенні меж податкового планування Греца С. М., Греца Я. В.	348
---	------------

Обов'язкова вакцинація від COVID-19: правові аспекти Доді К.	352
--	------------

Уроки пандемії або як митний постаудит допоможе розв'язати проблеми Дорофєєва Л. М., Бадов Е. А.	357
---	------------

Відтворення та структурна модернізація економіки: цілі та умови реалізації Калініченко З. Д.	361
---	------------

Правові аспекти регулювання ринкової економіки: міжнародний аспект Ковальчук І. В.	364
---	------------

Інклюзивна освіта в Україні Хохлова І. В.	369
---	------------

НАПРЯМ 7. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Кримінальне законодавство держав Європи та Азії про відповідальність за насильницьке зникнення Андрушко А. В.	372
--	------------

До питання кримінальної процесуальної форми в умовах воєнного стану (аксіологічний вимір) Глинська Н. В.	379
---	------------

Конвенційні процедури у кримінальному процесі України Демура М. І.	384
--	------------

Проблеми нормативної протидії колабораційної діяльності за Кримінальним кодексом України Кузнецов В. В., Сийпловіч М. В.	388
Детермінанти вчинення злочинів терористичної спрямованості Маслюк О. В.	392
Звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру Навроцька В. В.	397
Об'єкт бездіяльності військової влади у доктрині кримінального права Надосв А. А.	401
Формування стресостійкості як складового елементу професійно-психологічної підготовки працівників правоохоронних органів Нестерова І. А., Софілканич О. В.	406
Корупція як загроза національним інтересам і безпеці України Ступник Я. В.	410
НАПРЯМ 8. ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА (XX–XXI СТОЛІТТЯ): МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЧИТАННЯ, ПРИСВЯЧЕНІ ПАМ'ЯТІ ГЕОРГІЯ ДИНИСА	
Механізм вирішення спорів у СОТ як спосіб вирішення міжнародних торговельних конфліктів Панасенко Д. В.	415
Політико-правові відносини Угорщини з Католицькою церквою в міжвоєнний період Палінчак М. М., Ронай Л. М.	418

РОЗУМІННЯ КАТЕГОРІЇ ОBOB'ЯЗКУ У ПОГЛЯДАХ ФРАНЦУЗЬКИХ МИСЛИТЕЛІВ Е. ЛА БОЕСІ ТА М. МОНТЕНЬ

Попович Терезія Петрівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Бариська Яна Олександрівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Телеп Ю. В.

*асистент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

На сьогодні відсутнє системне наукове бачення проблематики обов'язків у політико-правовій думці епохи Відродження. Таку ситуацію можна пояснити, на наш погляд, тим, що: по-перше, безпосередньо самій категорії обов'язку мислителі цієї епохи особливо значимої уваги не приділяють; по-друге, окремі ж наявні згадки про неї не носять яскраво вираженого та чіткого характеру. У межах даної наукової розвідки спробуємо дослідити розуміння обов'язку крізь призму творчості французьких представників епохи Відродження, зокрема, Е. Ла Боесі та М. Монтень.

Французький письменник-гуманіст Е. Ла Боесі в праці «Роздум про добровільне рабство» (XVI ст.) обмірковує про те, чому людина й народи у цілому добровільно підпадають під владу, гніт, насильство, і, нарешті, рабство правителя. Мислитель запитує себе, чому, попри той факт, що бажання бути вільним уже є проявом свободи й автоматично звільняє з-під влади тирана, люди все ж обирають залежність від нього, на яку добровільно погоджуються. Як відзначає Ф. Коган-Бернштейн, трактат Ла Боесі це «обвинувальний акт проти монархічного принципу загалом»¹. У цілому ж концепція добровільного рабства говорить про гегемонію і владу. Йдеться, зокрема, про те, що політичні та економічні

¹ Коган-Бернштейн Ф. (1952) Трактат Ла Боесі о добровольном рабстве / Ла Боесі Э. *Рассуждение о добровольном рабстве*. Москва: Изд-во Академии наук СССР. С. 75.

сили через маркетингові й комунікаційні методи намагаються контролювати групу осіб².

Ла Боесі зауважує, що, якби люди жили за правилами, які встановила природа, вони б «підкорялись своїм батькам, ... розуму і не були б нічійми рабами». Природа створила всіх людей однаковими, аби вони вважали одне одного товаришами (братами). Факт же відмінностей у фізичному і духовному розвитку має місце тому, щоб сформувати середовище, в якому любов могла б себе реалізувати, «оскільки одні в змозі надавати допомогу, а інші її потребують». Звідси, отже, робить висновок ренесансний філософ, згідно з природним порядком всі люди вільні (адже «ми всі товариші»). Природа створила людей для товариськості.³ Свобода в Ла Боесі постає абсолютною цінністю⁴.

Мислитель робить також цікаве спостереження про свободу народу. З того часу як народ став поневоленим, він повністю забуває про свою свободу, і служить з такою готовністю, «як ніби не втрачав свою свободу, а виграв своє рабство». Спочатку люди служать через вплив на них силою, але кожне наступне покоління, яке не знало свободи, добровільно виконує те, що попередники чинили під примусом⁵.

Першою причиною добровільного рабства Ла Боесі називає звичку. Для людини, як вже було зазначено, природно бути вільною й бажати бути такою, водночас вона схильна звикати до того, до чого була навчена. Попри це, природним для людини мислитель називає лише те, до чого схиляє її безпосередня і незіпсована природа⁶. Внаслідок того, що люди народжуються у рабстві й у ньому виховуються, вони легко стають боязливими і розслабленими, втрачають мужність та не здатні на жодні подвиги⁷.

З усього висловленого вище в контексті концепції добровільного рабства Ла Боесі можливо виокремити обов'язок людини слідувати її природі, тим схильностям і правилам, які в ній закладені, віднаходити в собі й розвивати природно закладену свободу через розумове осягнення речей довкола. Остання, як намагався довести ренесансний філософ, легко губиться через те, що людині властиво підкорюватись чийсь владі, обираючи легкий шлях. Шлях же свободи – це тяжкий шлях, він

² Garcia C. (2021) Challenging hegemony and power in the sixteenth century: The Discourse of Voluntary Servitude as antecedent of critical public relations theory. *Communication & Society*. № 34. P. 83.

³ Ла Боесі Э. (1952) Рассуждение о добровольном рабстве / *Рассуждение о добровольном рабстве*. Москва: Изд-во Академии наук СССР. С. 15-16.

⁴ Podoksik E. (2003) Estienne de la Boetie and the politics of obedience. *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*. № 1. P. 88.

⁵ Ла Боесі Э. (1952) Рассуждение о добровольном рабстве / *Рассуждение о добровольном рабстве*. Москва: Изд-во Академии наук СССР. С. 19-20.

⁶ Там само. С. 24.

⁷ Там само. С. 26-27.

передбачає супротив, боротьбу в напрямку до ствердження цілі природи – сформувані товариство вільних людей, засноване на взаємній любові.

Французький філософ М. Монтень у праці свого життя «Досліди» («Проби») в есеїстичній формі подає власні роздуми на різні предмети й сфери життєдіяльності людини, суспільства і держави. Так, беручи за основу тезу Платона «Роби свою справу і пізнай самого себе», Монтень зазначає, що нею охоплюється все коло обов'язків людини. Перш ніж робити якусь справу, людина має пізнати, хто вона така і на що здатна. Хто достатньо знає себе, той «не буде вважати чужу справу своєю, той більш за все любить себе і турбується про своє благо, відмовляється від безкорисних занять, безплідних думок і невіршуваних завдань»⁸. Французький есеїст закликає людей діяти, оскільки вони для цього й народжуються, а також виконувати всі обов'язки, які покладає на них життя, зі всією повнотою⁹.

Мислитель називає людську природу непостійною, а вчинки – незлагодженими між собою діями. Тоді як чеснота, переконаний Монтень, вимагає її дотримання заради неї самої¹⁰. У напрямі раціоналізму він відзначає, що людина повинна підкорятися простим повелінням природи, але не віддаватися під її владу цілковито, адже тільки розум має керувати її здібностями. Бог наділив людину можливістю робити судження, завдяки чому вона не повинна порабськи підкорятися загальним законам природи (подібно до тварин)¹¹.

Головним обов'язком кожної людини Монтень називає поводити себе належним чином: з одного боку, слід жити праведно і свято, а з іншого – не відмовляти собі в задоволенні жити здорово і весело. Він хоче наголосити на значимості знаходження такої собі «золотої середини» між здійсненням обов'язків, які накладає на індивіда суспільство, та любов'ю до самого себе: «віддавати себе на службу іншим, нічого не віднімаючи від самого себе»¹².

Філософ відзначає, що людина зобов'язана підкорятися кожному правителю, бо він на це має право, однак поважати і любити вона має лише його чесноти. Відтак, переконаний Монтень, та людина, яка возвеличує правителя, що не заслуговує на похвалу, але який вчинив їй якусь приватну милість, шкодить суспільній справедливості¹³. «Законом

⁸ Монтень М. (1954) *Опыты*. Книга первая. Москва-Ленинград: Изд-во Академии наук СССР. С. 18.

⁹ Там само. С. 113.

¹⁰ Монтень М. (1958) *Опыты*. Книга вторая. Москва-Ленинград: Изд-во Академии наук СССР. С. 13.

¹¹ Там само. С. 69.

¹² Монтень М. (1960) *Опыты*. Книга третья. Москва-Ленинград: Изд-во Академии наук СССР. С. 285–286.

¹³ Там само. С. 19.

законів» він називає обов'язок кожного підкорятися законам країни, в якій він живе¹⁴. З цієї позиції, християнство видається Монтеню найбільш справедливим і корисним врівченням, так як воно вимагає підкорення владі й підтримки існуючого державного ладу¹⁵. Діяти, дотримуючись закону означає «діяти спокійно, розмірено, стримано»¹⁶.

Разом з тим, суспільне благо вимагає, аби заради його захисту йшли на зраду, брехню та нещадне винищення. Це справа більш послужливих і гнучких людей¹⁷. Обов'язок же справедливості не вимагає гніву і ненависті. Це пристрасті, якими керуються ті, хто не здатен виконувати свій обов'язок за повеліннями розуму. Негідним і нечесним, з точки зору суспільного блага, Монтень називає перебування у нерішучості, байдужості до проблем, що мають місце в батьківщині¹⁸.

При цьому мислитель зауважує, що в ситуації, коли виняткові обставини або надзвичайна подія, які загрожують державі існуванням, змушують правителя змінити своє слово чи обіцянку або порушити свій повсякденний обов'язок, він має розглядати таку необхідність як «удар бича Божого». Тут відсутній порок, адже правитель відступає від своїх принципів заради загальнообов'язкового і вищого принципу. Суспільна вигода може допустити насильство, що чиниться над совістю. Втім, наголошує Монтень, випадки, коли правителю доводиться порушити свій обов'язок, є рідкісними¹⁹.

Таким чином, проблематика обов'язків за Монтенем має трьохвекторний характер: по-перше, обов'язки людини як природної істоти; по-друге, її обов'язки як громадянина; по-третє, обов'язки правителя. У сенсі першого вектору людина повинна пізнавати себе, бути активною і діяльною, жити за повеліннями природи, однак всю свою діяльність підкорювати розуму, служити іншим, але й не забувати про саму себе; у сенсі другого – йдеться про обов'язки людини підкорятися правителю, поважати й любити його чесноти, виконувати закони своєї держави, а також діяти на користь суспільного блага, в окремих випадках навіть всупереч певним моральним постулатам. Третій вектор охоплює коло обов'язків правителя, у тому числі передбачає його можливість відступати від взятих на себе раніше обов'язків у виняткових обставинах, які загрожують державі існуванням, з метою збереження загальних інтересів суспільства.

¹⁴ Монтень М. (1960) Опыты. Книга третья. Москва-Ленинград: Изд-во Академии наук СССР. С. 152–153.

¹⁵ Там само. С. 155.

¹⁶ Там само. С. 158.

¹⁷ Там само. С. 8.

¹⁸ Там само. С. 10–11.

¹⁹ Там само. С. 20–21.